

DOI: 10.30546/120124.2024.1.033.

CINAYƏT MÜHAKİMƏ İCRAATINDA VİDEOKONFRANS ƏLAQƏ SİSTEMİNDƏN İSTİFADƏ OLUNMASI MƏSƏLƏLƏRİ

Bayramov Mayıl Abbas oğlu

Bakı Ağır Cinayət Məhkəməsinin sabiq hakimi,
Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Ədliyyə Akademiyasının Məhkəmə hüququ, prokuror və vəkillik fəaliyyəti kafedrasının müəllimi
tmayil.bayramov.54@mail.ru

Əsgərova Mətanət Paşa qızı

Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Ədliyyə Akademiyasının Cinayət prosesi, kriminalistika və məhkəmə ekspertizası kafedrasının baş müəllimi, hüquq elmləri doktoru, dosent, ədliyyə müşaviri
matanatasgarova@yahoo.com

Xülasə

Məqalədə cinayət təqibi üzrə icraatın tezliyinin təmin edilməsi və proses iştirakçılarının hüquqlarının təmin edilməsi aspektində cinayət işləri üzrə prosesual hərəkətlərin, mühakimə icraatının ayrı-ayrı hissələrinin proses iştirakçılarının iştirakı olmadan videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilməsinin prosesual qaydaları təhlil edilir və cinayət işləri üzrə ədalət mühakiməsində videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə olunması perspektivləri araşdırılır.

Açar sözlər: videokonfrans əlaqə sistemi, prosesual hərəkətlər, məxfilik, ədalət mühakiməsi, dindirmə

Məhkəmə hakimiyyətinin həyata keçirilməsi ilə bağlı Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında təsbit olunmuşdur ki, Azərbaycan Respublikasında məhkəmə hakimiyyətini ədalət mühakiməsi yolu ilə yalnız məhkəmələr həyata keçirir. (maddə 125). Həmin məsələlərlə bağlı "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda göstərilir ki, Azərbaycan Respublikasında Azərbaycan Respublikasının qanunları ilə təsis edilmiş Azərbaycan Respublikası məhkəmələri fəaliyyət göstərir (maddə 1). Azərbaycan Respublikası məhkəmələrinin fəaliyyəti yalnız ədalət mühakiməsinin və qanunvericiliklə müəyyən edilmiş hallarda və qaydada məhkəmə nəzarətinin həyata keçirilməsinə yönəldilmişdir (maddə 3). Məhkəmələr işlərə baxarkən Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasını, qanunlarını və digər qanunvericilik aktlarını, eləcə də Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələri rəhbər tuturlar (maddə 4).

Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosesual Məcəlləsində (bundan sonra - CPM) isə qeyd edilir ki, cinayət mühakimə icraatı Azərbaycan Respublikasının məhkəmə sistemində daxil olan səlahiyyətli məhkəmə tərəfindən həyata keçirilir. Məhkəmənin hökmü olmadan heç kəs cinayət törətməkdə təqsirli sayıla və məhkum oluna bilməz (maddə 23.1).

Analitik təhlil göstərir ki, məhkəmələr tərəfindən ədalət mühakiməsi həyata keçirilərkən insanları, o cümlədən məhkəmə baxışı ilə bağlı proses iştirakçılarını (tərəfləri), hüquqi və fiziki şəxsləri narahat edən məsələlərdən biri məhkəmə baxışının uzun müddət, bəzən səbəbsiz təxirə salınmasıdır.

Ədalət mühakiməsinin səmərəli həyata keçirilməsinin ən mühüm şərtlərindən biri vaxt və müddət məsələsi ilə bağlıdır. Başqa sözlə, məhkəmə tərəfindən cinayət təqibi üzrə icraatın tezliyinin təmin olunması, icraatın CPM-də nəzərdə tutulmuş müddətlərdə başlaması və qurtarması çox əhəmiyyətlidir. Odur ki, məhkəmələr çalışmalıdır ki, sübutların vaxtında tədqiq edilməsi təmin olunsun. Təqsirləndirilən şəxslər onlara ittiham elan olunmasını, proses iştirakçıları işlərinə baxılmasını və pozulmuş hüquqlarının bərpasını uzun müddət gözləməsinlər.

Həmin məsələlərlə bağlı cinayət-prosessual qanunvericiliyin “cinayət təqibi üzrə icraatın tezliyinin təmin olunması”ndan bəhs edən 48-ci maddəsində göstərilir ki, cinayət təqibi üzrə icraat təhqiqatçı, müstəntiq, prokuror və ya məhkəmə tərəfindən CPM-də nəzərdə tutulmuş müddətlərdə elə başlanmalı və qurtarmalıdır ki, sübutların vaxtında əldə olunması və tədqiq edilməsi təmin olunsun. Şəxslər onlara ittiham elan olunmasını, işlərinə baxılmasını və pozulmuş hüquqlarının bərpasını həddən artıq uzun müddət gözləməsinlər (maddə 48.1).

Qeyd edilən məsələlərin reallaşmasında cinayət mühakimə icraatının videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilməsi çox əhəmiyyətlidir. Məlumat üçün bildirik ki, 2020-ci il 25 iyun tarixli 140-VIQD nömrəli Azərbaycan Respublikasının Qanunu (“Azərbaycan” qəzeti, 12 iyun 2020-ci il, № 134, Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2020-ci il, № 7, maddə 852) ilə CPM-ə yeni məzmununda 51-2-ci (cinayət mühakimə icraatının videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilməsi) maddələri əlavə olunmuşdur. Nəticədə CPM-ə edilmiş bu əlavə Azərbaycan Respublikasının məhkəmə sistemində ədalət mühakiməsinin daha səmərəli həyata keçirilməsinə əlverişli şərait yaratmışdır. Başqa sözlə, məhkəmə icraatının lüzumsuz uzadılmasının qarşısı alınmışdır.

Cinayət mühakimə icraatının videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilməsinin yeni sahə olmasını və mövzunun aktuallığını nəzərə alaraq, məsələlərin təhlilinə aşağıda göstərilən formatda, sual-cavab şəklində yer verilməsinə üstünlük veririk.

1. Cinayət mühakimə icraatında prosesual hərəkətlər hansı şəxslərin bilavasitə iştirakı olmadan videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilə bilər?

CPM-in 51-2.1-ci maddəsində göstərilir ki, cinayət mühakimə icraatında prosesual hərəkətlər şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs, mülki iddiaçı, mülki cavabdeh, zərər çəkmiş şəxs, zərər çəkmiş şəxsin və təqsirləndirilən şəxsin hüquqi varisi, xüsusi ittihamçı, onların qanuni nümayəndələri və nümayəndələri barəsində cinayət-hüquqi tədbirlərin tətbiq edilməsi üzrə icraat aparılan hüquqi şəxsin nümayəndəsi, şahid, ekspert, mütəxəssis, tərcüməçi, yaxud məhkumun bilavasitə iştirakı olmadan videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilə bilər.

Qeyd edilən şəxslərin sırasında həm cinayət prosesinin tərəflərini təmsil edən şəxslər, həm də cinayət prosesində iştirak edən digər şəxslər var. Lakin bu siyahıda “cinayət prosesinin tərəfləri”ndən prokuror (dövlət ittihamçısı), “cinayət prosesində iştirak edən digər şəxslər”dən isə hal şahidi və məhkəmə iclasının katibi nəzərdə tutulmamışdır.

Belə ki, cinayət-prosessual qanunvericiliyin 7-ci maddəsində verilmiş əsas “anlayışlar”a əsasən:

- cinayət prosesinin iştirakçıları təhqiqatçı, müstəntiq, prokuror, habelə zərər çəkmiş şəxs, xüsusi ittihamçı, mülki iddiaçı, onların qanuni nümayəndələri və nümayəndələri, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs, onların qanuni nümayəndələri, müdafiəçi, barəsində cinayət-hüquqi tədbirlərin tətbiq edilməsi üzrə icraat aparılan hüquqi şəxsin nümayəndəsi, mülki cavabdeh, onun qanuni nümayəndəsi və ya nümayəndəsi hesab olunur (maddə 7.0.18);

- cinayət prosesində iştirak edən digər şəxslər isə hal şahidi, şahid, mütəxəssis, ekspert, məhkəmə iclasının katibi və tərcüməçidir (maddə 7.0.29).

- cinayət prosesinin tərəfləri çəkişmə və hüquq bərabərliyi əsasında cinayət mühakimə icraatında ittihamı və müdafiəni həyata keçirən cinayət prosesinin iştirakçılarıdır (maddə 7.0.19);

- İttiham tərəfi birlikdə götürülmüş təhqiqatçı, müstəntiq, prokuror, həmçinin zərər çəkmiş şəxs, xüsusi ittihamçı, mülki iddiaçıdır (maddə 7.0.21).

- Müdafiə tərəfi birlikdə götürülmüş şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs, onun müdafiəçisi, barəsində cinayət-hüquqi tədbirlərin tətbiq edilməsi üzrə icraat aparılan hüquqi şəxsin nümayəndəsi, onun müdafiəçisi və mülki cavabdehdir (maddə 7.0.28);

Başqa sözlə, cinayət mühakimə icraatında prosesual hərəkətlər, qanunda nəzərdə tutulmuş hallarda cinayət prosesinin tərəflərini təmsil edən şəxslərlə (şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs, mülki iddiaçı, mülki cavabdeh, zərər çəkmiş şəxs, zərər çəkmiş şəxsin və təqsirləndirilən şəxsin hüquqi varisi, xüsusi ittihamçı, onların qanuni nümayəndələri və nümayəndələri, barəsində cinayət-hüquqi tədbirlərin tətbiq edilməsi üzrə icraat aparılan hüquqi şəxsin nümayəndəsi) yanaşı, cinayət prosesində iştirak edən digər şəxslərin (şahidin, mütəxəssisin, ekspertin və tərcüməçinin) də bilavasitə iştirakı olmadan videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilə bilər.

2. Cinayət mühakimə icraatında prosesual hərəkətlər hansı hallarda proses iştirakçılarının iştirakı olmadan videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilə bilər?

Cinayət-prosesual qanunvericilikdə verilmiş anlayışlara əsasən "cinayət mühakimə icraatı" - CPM-də nəzərdə tutulmuş qaydada məhkəməyədək, habelə birinci, apellyasiya və kassasiya instansiyası məhkəmələrində aparılan icraatdır (maddə 7.0.8). "Prosesual hərəkətlər" dedikdə isə cinayət prosesi iştirakçılarının CPM-də nəzərdə tutulmuş və onun müddəalarına uyğun həyata keçirdikləri hərəkətlər başa düşülür (maddə 7.0.37).

Cinayət-prosesual qanunvericilikdə izahından göründüyü kimi, cinayət mühakimə icraatında prosesual hərəkətlər bir çox hallarda, o cümlədən CPM-də (maddə 51-2.1) göstərilən şəxslərin həyatı və sağlamlığı üçün real təhdidlər olduqda, onların təhlükəsizliyinin təmin edilməsi, habelə onlara kənar təsirlərin qarşısının alınması zərurəti yarandıqda videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilə bilər.

Məsələn, cinayət prosesinin iştirakçıları olan: şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin, mülki iddiaçının, mülki cavabdehin, zərər çəkmiş şəxsin, zərər çəkmiş şəxsin və təqsirləndirilən şəxsin hüquqi varisinin, xüsusi ittihamçının, onların qanuni nümayəndələri və nümayəndələrinin, barəsində cinayət-hüquqi tədbirlərin tətbiq edilməsi üzrə icraat aparılan hüquqi şəxsin nümayəndəsinin, şahidin, ekspertin, mütəxəssisin, tərcüməçinin, yaxud məhkumun həyatı və sağlamlığı üçün real təhdidlər olduqda, başqa sözlə onların təhlükəsizliyinin təmin edilməsi, habelə onlara kənar təsirlərin qarşısının alınması zərurəti yarandıqda cinayət mühakimə icraatında prosesual hərəkətlər - həmin şəxslərin bilavasitə iştirakı olmadan, videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilə bilər.

Bundan əlavə, cinayət mühakimə icraatında prosesual hərəkətlər, CPM-də (maddə 51-2.1) göstərilən şəxslərin səhhətinin vəziyyəti, müvafiq icraatda bilavasitə iştirakını qeyri-mümkün etdikdə həmin şəxslərin iştirakı olmadan, videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilə bilər.

Bundan başqa, digər üzrlü səbəblər (xarici ölkədə, ezamiyyətdə, toyda, yaxın qohumunun yas mərasimlərində olması və s.) mülki iddiaçının, mülki cavabdehin, zərər çəkmiş şəxsin, zərər çəkmiş şəxsin və ya təqsirləndirilən şəxsin hüquqi varisinin, xüsusi ittihamçının, onların qanuni nümayəndələri və nümayəndələrinin, barəsində cinayət-hüquqi tədbirlərin tətbiq edilməsi üzrə icraat aparılan hüquqi şəxsin nümayəndəsinin, şahidin, ekspertin, mütəxəssisin və tərcüməçinin (şübhəli, təqsirləndirilən şəxs və ya məhkum istisna olmaqla) müvafiq icraatda bilavasitə iştirakını qeyri-mümkün etdikdə prosesual hərəkətlər - həmin şəxslərin bilavasitə iştirakı olmadan, videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilə bilər.

Göstərilənlərlə yanaşı, cinayət-prosesual qanunvericilikdə (maddə 51-2) xüsusilə qeyd edilir ki, yetkinlik yaşına çatmayan şəxsin mənafeyinin qorunması zərurəti yarandıqda da prosesual hərəkətlər həmin şəxsin bilavasitə iştirakı olmadan, videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilə bilər (maddə 51-2.1.3).

Təbii və ya texnogen qəzalar, epidemiya, fövqəladə vəziyyət və ya qarşısızalmaz qüvvənin təsiri nəticəsində, cinayət prosesinin iştirakçıları hesab edilən: şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs, mülki iddiaçı, mülki cavabdeh, zərər çəkmiş şəxs, zərər çəkmiş şəxsin və təqsirləndirilən şəxsin hüquqi varisi, xüsusi ittihamçı, onların qanuni nümayəndələri və nümayəndələri, barəsində cinayət-hüquqi tədbirlərin tətbiq edilməsi üzrə icraat aparılan hüquqi şəxsin nümayəndəsi, şahid, ekspert, mütəxəssis, tərcüməçi, yaxud məhkum müvafiq icraatda bilavasitə iştirak edə bilmədikdə prosessual hərəkətlər həmin şəxslərin bilavasitə iştirakı olmadan, videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilə bilər (maddə 51-2.1.4).

Məlumat üçün bildirək ki, "Ekoloji təhlükəsizlik haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun "əsas anlayışlar"dan bəhs edən 1-ci maddəsinə əsasən təhlükəli ekoloji vəziyyət antropogen və təbii təsirlər, o cümlədən fəlakət və qəzalar nəticəsində ətraf mühitin dağılma təhlükəsi və ya vəziyyətində mənfi dəyişiklərlə səciyyələnən və bu səbəbdən insanın və cəmiyyətin həyati vacib maraqlarına təhlükə yaradan vəziyyətdir.

Fövqəladə ekoloji vəziyyət - insanların həyat və sağlamlığının, habelə ətraf mühitin qorunması məqsədilə zəruri təcili tədbirlərin həyata keçirilməsini tələb edən təhlükəli ekoloji vəziyyətdir.

Digər normativ aktlara əsasən isə fövqəladə hal - ətraf mühitə və insan səhhətinə ziyan vura, maddi və mənəvi itkilərə səbəb ola bilən təhlükəli hadisədir. Fövqəladə hallar təbii və texnogen mənşəli olmaqla iki qrupa bölünür. Təbii mənşəli fövqəladə hallar baş verən fəlakətli təbiət hadisələridir. Məsələn: zəlzələ, sel, daşqın, torpaq sürüşməsi, vulkan püskürməsi, qar uçuqunu, sunami, fırtına və s. bu kimi təbii fəlakətlərdir.

Təbii fəlakət - böyük nisbətde və ya tamamilə insanların idarəsi xaricində reallaşan, mal və can itkisinə səbəb ola biləcək təhlükəli və ümumiyyətlə böyük diametrlili hadisədir.

Texnogen mənşəli fövqəladə hallar isə insan fəaliyyəti nəticəsində baş verən hadisələrdir.

Bunlardan - yanğıın, partlayış, nəqliyyat qəzaları, kimyəvi qəzalar, radioaktiv qəzalar, tikililərin uçması, dəm qazı təhlükəsi, kommunal təsərrüfatda qəzalar və s. göstərə bilərik. Texnogen qəza

- texnogen obyektde böyük həcmli qəzalardır ki, nəticədə çoxlu sayda insan tələfatına və hətta ekoloji dəyişikliklərə səbəb ola bilər. Qəza dedikdə, müəyyən şərtlər daxilində insanın həyat fəaliyyətinə zərər vura bilən hadisə və proseslər nəzərdə tutulur.

Epidemiya - İnsanın hər hansı bir infeksiya, yaxud invazion xəstəliyinin məlum ərazidə adi (sporadik) xəstələnmə səviyyəsindən xeyli artıq yayılması, tez vaxtda geniş yayılan xəstəlikdir. Yaşayış yerində (ölkədə, rayonda, kollektivdə) hər hansı infeksiya xəstəliyinin kütləvi şəkildə yayılmasıdır. Epidemiya yerli və gətirilmə ola bilər. Epidemiya bir neçə ölkəni, qitəni və ya bütün yer kürəsini əhatə etdikdə pandemiya, birdən-birə baş verdikdə eksploziv adlanır. İnfeksiya xəstəliklərin yüksək yayılma səviyyəsi bioloji və sosial amillərlə bağlıdır.

Göstərilən məsələlər ilə bağlı CPM-in 51-2.1-ci maddəsində aşağıdakılar qeyd olunur:

Cinayət mühakimə icraatında prosessual hərəkətlər aşağıdakı hallarda şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs, mülki iddiaçı, mülki cavabdeh, zərər çəkmiş şəxs, zərər çəkmiş şəxsin və təqsirləndirilən şəxsin hüquqi varisi, xüsusi ittihamçı, onların qanuni nümayəndələri və nümayəndələri, barəsində cinayət-hüquqi tədbirlərin tətbiq edilməsi üzrə icraat aparılan hüquqi şəxsin nümayəndəsi, şahid, ekspert, mütəxəssis, tərcüməçi, yaxud məhkumun bilavasitə iştirakı olmadan videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilə bilər:

- bu Məcəllənin 51-2.1-ci maddəsində göstərilən şəxslərin həyatı və sağlamlığı üçün real təhdidlər olduqda onların təhlükəsizliyinin təmin edilməsi, habelə onlara kənar təsirlərin qarşısının alınması zərurəti yarandıqda (mad.51-2.1.1);

- səhhətinin vəziyyəti, yaxud şübhəli, təqsirləndirilən şəxs və ya məhkum istisna olmaqla bu Məcəllənin 51-2.1-ci maddəsində göstərilən başqa şəxslərlə bağlı digər üzrlü səbəblər onların müvafiq icraatda bilavasitə iştirakını qeyri-mümkün etdikdə; (mad.51-2.1.2);

- yetkinlik yaşına çatmayan şəxsin mənafeyinin qorunması zərurəti yarandıqda; (mad.51-2.1.3);

3. Hansı hallarda prosesual hərəkətlər şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin, yaxud məhkumun razılığı alınmadan videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilə bilər?

CPM-in “şübhəli şəxs”dən və “təqsirləndirilən şəxs”dən bəhs edən 90-91-ci maddələrinə əsasən şübhəli şəxs və ya təqsirləndirilən şəxs CPM-də, habelə “Həbs yerlərində saxlanılan şəxslərin hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda nəzərdə tutulmuş digər hüquqlardan istifadə edə bilərlər (maddə 90.7.24 və 91.5.42). Şübhəli şəxsin və ya təqsirləndirilən şəxsin öz hüquqlarından istifadə və ya bundan imtina etməsi onun ziyanına şərh edilməməli və ona münasib olmayan nəticələrə gətirib çıxarmamalıdır (maddə 90.9 və 91.7).

CPM-in 51-2.5-ci maddəsində göstərilən tələblərə əsasən isə şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin, yaxud məhkumun iştirakı ilə prosesual hərəkətlər həmin şəxsin razılığı olduqda videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilir. Başqa sözlə prosesual hərəkətlərin videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilməsinə şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin, yaxud məhkumun razılığı tələb olunur.

Bununla yanaşı, elə hallar mövcud olur ki, prosesual hərəkətlər məhkəmənin əsaslandırılmış qərarı ilə şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin, yaxud məhkumun razılığı alınmadan videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilir.

Məsələn, bəzən cinayət işlərinin materiallarında şübhəli, təqsirləndirilən şəxs və ya məhkum istisna olmaqla, digər proses iştirakçısının (mülki iddiaçının, mülki cavabdehin, zərər çəkmiş şəxsin, zərər çəkmiş şəxsin və ya təqsirləndirilən şəxsin hüquqi varisinin, xüsusi ittihamçının, onların qanuni nümayəndələri və nümayəndələrinin, barəsində cinayət-hüquqi tədbirlərin tətbiq edilməsi üzrə icraat aparılan hüquqi şəxsin nümayəndəsinin, şahidin, ekspertin, mütəxəssisin, tərcüməçinin) səhhəti ilə bağlı prosesual hərəkətin həyata keçirilməsində bilavasitə iştirakının məqsədəuyğun hesab edilməməsinə dair tibbi rəy olur. Nəticədə səhhətinin vəziyyəti ilə əlaqədar həmin şəxslərin məhkəmə baxışında iştirakı və yaxud konkret prosesual hərəkətin həyata keçirilməsində bilavasitə iştirakı məqsədəuyğun hesab edilmir. Belə şəxslər mülki iddiaçı, mülki cavabdeh, zərər çəkmiş şəxs, şahid, ekspert və s. də ola bilər. Şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs, yaxud məhkum isə bu şəxslərin məhkəmə baxışında bilavasitə iştirakını arzu edir və barəsində tibbi rəy olan bu şəxslərin (zərər çəkmiş şəxsin, şahidin ekspertin və s.) videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə dindirilməsinə razılıq vermirlər. Bu kimi vəziyyətdə prosesual hərəkətlər məhkəmənin əsaslandırılmış qərarı ilə şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin, yaxud məhkumun razılığı alınmadan videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilə bilər.

Bundan əlavə, təbii və ya texnogen qəzalar, epidemiya, fəvqəladə vəziyyət hallarında da məhkəmənin əsaslandırılmış qərarı ilə prosesual hərəkətlər şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin, yaxud məhkumun razılığı alınmadan videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilə bilər.

Qeyd edilən məsələlərlə bağlı CPM-in 51-2.5-ci maddəsində aşağıdakılar göstərilir:

“Şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin, yaxud məhkumun iştirakı ilə prosesual hərəkətlər həmin şəxsin razılığı olduqda videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilir. Bu Məcəllənin 51-2.1.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş halda şəxsin səhhətinin vəziyyəti ilə əlaqədar onun prosesual hərəkətin həyata keçirilməsində bilavasitə iştirakının məqsədəuyğun hesab edilməməsinə dair tibbi rəy olduqda, habelə bu Məcəllənin 51-2.1.4-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş hallarda məhkəmənin əsaslandırılmış qərarı ilə prosesual hərəkətlər şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin, yaxud məhkumun razılığı alınmadan videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilə bilər.”

4. Videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə prosesual hərəkətlər - hansı xüsusiyyətlər və qaydalar nəzərə alınmaqla həyata keçirilməlidir?

“Cinayət mühakimə icraatının elektron qaydada aparılması”ndan bəhs edilən fəsilə,

həmçinin CPM-in 51-1.1-ci maddəsində qeyd olunmuşdur ki, elektron qaydada məhkəmə icraatı, həmçinin məhkəmə nəzarətinin həyata keçirilməsi qaydasında məhkəmələrdə aparılan icraat CPM ilə müəyyən edilmiş prosessual qaydalara uyğun olaraq “Elektron məhkəmə” informasiya sistemi vasitəsi ilə aparılır. Cinayət prosesini həyata keçirən digər orqanların informasiya sistemləri prosessual sənədlərin və digər materialların CPM ilə müəyyən edilmiş prosessual qaydalara uyğun olaraq məhkəmələrlə elektron qaydada mübadilə edilməsi üçün “Elektron məhkəmə” informasiya sistemində inteqrasiya olunur.

Prosessual qanunvericiliyin tələblərinə əsasən, videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə prosessual hərəkətlər edildikdə, birinci növbədə CPM-in 51-2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş xüsusiyyətlər (xüsusi normalar) nəzərə alınmalıdır. Belə ki, CPM-in 51-2.1-ci maddəsində göstəriləni kimi cinayət mühakimə icraatında prosessual hərəkətlər şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs, mülki iddiaçı, mülki cavabdeh, zərər çəkmiş şəxs, zərər çəkmiş şəxsin və ya təqsirləndirilən şəxsin hüquqi varisi, xüsusi ittihamçı, onların qanuni nümayəndələri və nümayəndələri, barəsində cinayət-hüquqi tədbirlərin tətbiq edilməsi üzrə icraat aparılan hüquqi şəxsin nümayəndəsi, şahid, ekspert, mütəxəssis, tərcüməçi, yaxud məhkumun bilavasitə iştirakı olmadan videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilə bilər.

Cinayət mühakimə icraatında prosessual hərəkətlər müvafiq proses iştirakçısının bilavasitə iştirakı olmadan, yalnız aşağıdakı hallarda videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilə bilər:

- CPM-in 51-2.1-ci maddəsində göstərilən şəxslərin həyatı və sağlamlığı üçün real təhdidlər olduqda onların təhlükəsizliyinin təmin edilməsi, habelə onlara kənar təsirlərin qarşısının alınması zərurəti yarandıqda;

- səhhətinin vəziyyəti, yaxud şübhəli, təqsirləndirilən şəxs və ya məhkum istisna olmaqla, CPM-in 51-2.1-ci maddəsində göstərilən başqa şəxslərlə (mülki iddiaçı, mülki cavabdeh, zərər çəkmiş şəxs, zərər çəkmiş şəxsin və ya təqsirləndirilən şəxsin hüquqi varisi, xüsusi ittihamçı, onların qanuni nümayəndələri və nümayəndələri, barəsində cinayət-hüquqi tədbirlərin tətbiq edilməsi üzrə icraat aparılan hüquqi şəxsin nümayəndəsi, şahid, ekspert, mütəxəssis və tərcüməçi) bağlı digər üzlü səbəblər onların müvafiq icraatda bilavasitə iştirakını qeyri-mümkün etdikdə;

- yetkinlik yaşına çatmayan şəxsin mənafeyinin qorunması zərurəti yarandıqda;

- təbii və ya texnogen qəzalar, epidemiya, fəvqəladə vəziyyət və ya qarşısı alınmaz qüvvənin təsiri nəticəsində CPM-in 51-2.1-ci maddəsində göstərilən şəxslər (şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs, mülki iddiaçı, mülki cavabdeh, zərər çəkmiş şəxs, zərər çəkmiş şəxsin və ya təqsirləndirilən şəxsin hüquqi varisi, xüsusi ittihamçı, onların qanuni nümayəndələri və nümayəndələri, barəsində cinayət-hüquqi tədbirlərin tətbiq edilməsi üzrə icraat aparılan hüquqi şəxsin nümayəndəsi, şahid, ekspert, mütəxəssis, tərcüməçi, yaxud məhkumun) müvafiq icraatda bilavasitə iştirak edə bilmədikdə.

Məhkəmə icraatı zamanı prosessual hərəkətlər cinayət prosesi tərəflərinin (ittiham və müdafiə tərəflərinin) vəsatəti və ya CPM-in 51-2.1-ci maddəsində göstərilən digər şəxslərin (məsələn: şahidin, ekspertin, mütəxəssisin, tərcüməçinin) müraciəti, yaxud məhkəmənin öz təşəbbüsü ilə və yalnız məhkəmənin əsaslandırılmış qərarı əsasında videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilir. Məhkəmə bir və ya bir neçə prosessual hərəkətin, habelə icraatın tamamilə və ya qismən videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilməsi barədə qərar qəbul edir.

Göstərilənlərlə yanaşı, videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə prosessual hərəkətlər CPM-in 51-2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş xüsusiyyətlər nəzərə alınmaqla CPM-də nəzərdə tutulmuş qaydada həyata keçirilməlidir.

Qeyd edilən məsələlərlə bağlı CPM-in 51-2.2-ci maddəsində göstərilir ki, “videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə prosessual hərəkətlər CPM-in 51-2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş xüsusiyyətlər nəzərə alınmaqla CPM-də nəzərdə tutulmuş

qaydada həyata keçirilməlidir.”

5. Məhkəmə icraatında kimin vəsatəti, müraciəti və ya təşəbbüsü və hansı orqanın qərarı əsasında videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə həyata keçirilir?

Cinayət prosesual qanunvericiliyin (52-1-ci maddəsinin) tələblərinə əsasən məhkəmə icraatı zamanı prosesual hərəkətlərin videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilməsi barədə vəsatəti prosesin tərəfləri verə bilərlər.

CPM-in “anlayış”lardan bəhs edən 7-ci maddəsinə əsasən, cinayət prosesinin tərəfləri çəkişmə və hüquq bərabərliyi əsasında cinayət mühakimə icraatında ittihamı və müdafiəni həyata keçirən cinayət prosesinin iştirakçılarıdır (maddə 7.0.19). İttiham tərəfi birlikdə götürülmüş təhqiqatçı, müstəntiq, prokuror, həmçinin zərər çəkmiş şəxs, xüsusi ittihamçı, mülki iddiaçıdır (maddə 7.0.21). Müdafiə tərəfi birlikdə götürülmüş şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs, onun müdafiəçisi, barəsində cinayət-hüquqi tədbirlərin tətbiq edilməsi üzrə icraat aparılan hüquqi şəxsin nümayəndəsi, onun müdafiəçisi və mülki cavabdehdir (maddə 7.0.28).

Beləliklə, cinayət prosesual qanunvericiliyin tələblərinə uyğun olaraq məhkəmə icraatı zamanı prosesual hərəkətlərin videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilməsi barədə vəsatəti prokuror (dövlət ittihamçısı), zərər çəkmiş şəxs, xüsusi ittihamçı, mülki iddiaçı, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs, onun müdafiəçisi, barəsində cinayət-hüquqi tədbirlərin tətbiq edilməsi üzrə icraat aparılan hüquqi şəxsin nümayəndəsi, onun müdafiəçisi və mülki cavabdeh və s. verə bilərlər.

Cinayət prosesual qanunvericiliyin (52-1-ci maddəsinin) tələblərinə əsasən məhkəmə icraatı zamanı prosesual hərəkətlərin videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilməsi barədə müraciəti isə CPM-in 51-2.1-ci maddəsində göstərilən digər şəxslər, başqa sözlə cinayət prosesinin tərəfləri olmayan şəxslər verə bilərlər.

CPM-in “anlayış”lardan bəhs edən 7-ci maddəsinə əsasən cinayət prosesində iştirak edən digər şəxslər” dedikdə hal şahidi, şahid, mütəxəssis, ekspert, məhkəmə iclasının katibi və tərcüməçi başa düşülür (maddə 7.0.29). Lakin CPM-in 51-2.1-ci maddəsində göstərilən digər şəxslər sırasında yalnız şahid, ekspert, mütəxəssis və tərcüməçi nəzərdə tutulmuşdur. Həmin maddədə hal şahidi və məhkəmə iclasının katibi isə nəzərdə tutulmamışdır. Beləliklə, cinayət prosesual qanunvericiliyin (52-1-ci maddəsinin) tələblərinə uyğun olaraq məhkəmə icraatı zamanı prosesual hərəkətlərin videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilməsi barədə müraciəti şahid, ekspert, mütəxəssis və tərcüməçi edə bilər.

CPM-in “vəsətətlərə və xahişlərə baxılmasının məcburiliyi”ndən bəhs edən 121-ci maddəsinə əsasən isə cinayət prosesini həyata keçirən orqan cinayət təqibi üzrə icraatın materiallarına cinayət prosesi tərəflərinin, habelə cinayət prosesində iştirak edən digər şəxslərin yazılı vəsatətlərini və xahişlərini əlavə etməlidir (maddə 121.1.2). CPM-də digər qayda nəzərdə tutulmayıbsa, vəsatətlərə və xahişlərə onların verilməsindən bilavasitə sonra baxılmalı və nəticələri üzrə müvafiq qərar çıxarılmalıdır (vəsətətin həll olunması cinayət prosesini həyata keçirən orqan tərəfindən vəsatət üzrə qərarın qəbul edilməsi üçün əhəmiyyətli hallar müəyyən edilənədək təxirə salına bilər; CPM-də nəzərdə tutulmuş hallarda vəsatətin vaxtında verilməməsi onun baxılmamış saxlanılmasına səbəb olur) (maddə 121.1.3).

Vəsətətə və ya xahişə əsasən qəbul edilmiş qərar əsaslandırılmalı və həmin qərar ərizəçinin dəlillərinə verilmiş qiymət öz əksini tapmalıdır. Cinayət təqibi ilə bağlı olan bütün halların lazımı hüquqi prosedur daxilində hərtərəfli, tam və obyektiv araşdırılmasına, cinayət prosesi iştirakçılarının və cinayət prosesində iştirak edən digər şəxslərin pozulmuş hüquqlarının və qanuni mənfəələrinin bərpa edilməsinə yönəldilmiş vəsatət və xahişlər rədd edilə bilməz (maddə 121.2).

Vəsətətin və ya xahişin rədd edilməsi onların cinayət prosesinin sonrakı mərhələlərində və ya cinayət prosesini həyata keçirən digər orqana vəsatət və ya xahişlə təkrar müraciətinə mane olmur. Vəsətətin və xahişin digər hallarda təkrar verilməsi yeni dəlil gətirildikdə və ya cinayət prosesinin gedişində onların təmin edilməsinin zəruriliyi təsdiq olunduqda mümkündür (maddə 121.3).

Cinayət prosessual qanunvericiliyin (52-1-ci maddəsinin) tələblərinə əsasən məhkəmə icraatı zamanı prosessual hərəkətlərin videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilməsi məhkəmənin öz təşəbbüsü ilə də ola bilər. Lakin bütün (vəsətət, müraciət və ya təşəbbüs olduğu) hallarda məhkəmə əsaslandırılmış qərar çıxarmalıdır. Məhkəmə icraatı zamanı prosessual hərəkətlər yalnız məhkəmənin əsaslandırılmış qərarı əsasında videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilə bilər.

Qeyd edilən məsələlərlə bağlı CPM-in 51-2.2-ci maddəsində göstərilir ki, “məhkəmə icraatı zamanı prosessual hərəkətlər cinayət prosesi tərəflərinin vəsatəti və ya CPM-in 51-2.1-ci maddəsində göstərilən digər şəxslərin müraciəti, yaxud məhkəmənin öz təşəbbüsü ilə və yalnız məhkəmənin əsaslandırılmış qərarı əsasında videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilir.”

Məlumat üçün bildirik ki, qeyd edilən məsələlər digər prosessual qanunvericilik aktlarında da eyni qaydada həll olunmuşdur. Məsələn, Azərbaycan Respublikası İnzibati Prosessual Məcəlləsinin “İnzibati məhkəmə icraatının videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilməsi”ndən bəhs edən 9-2-ci maddəsində də qeyd edilir ki, məhkəmə icraatının videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilməsi üçün məhkəmə öz təşəbbüsü ilə, yaxud tərəflərin əsaslandırılmış vəsatəti əsasında müvafiq qərardad qəbul edir”.

6. Məhkəmə neçə prosessual hərəkət barəsində və yaxud icraatın hansı hissəsinin videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilməsi barədə qərar qəbul edə bilər?

CPM-in 7.0.3-cü maddəsinə əsasən cinayət prosesi - cinayət təqibi üzrə həyata keçirilən prosessual hərəkətlərin və qəbul olunan prosessual qərarların məcmusudur.

Videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməsi ilə bağlı CPM-in 51-2.3-cü maddəsində göstərilir ki, məhkəmə bir və ya bir neçə prosessual hərəkətin, habelə icraatın tamamilə və ya qismən videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilməsi barədə qərar qəbul edir.

7. Videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilən prosessual hərəkətlərdə iştirak edən şəxslərə CPM ilə nəzərdə tutulmuş hüquqlarından istifadə etməsinə və vəzifələrini yerinə yetirməsinə şərait yaradılmalıdır?

Videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilən prosessual hərəkətlərdə iştirak edən şəxslərin, o cümlədən şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin, mülki iddiaçının, mülki cavabdehin, zərər çəkmiş şəxsin, zərər çəkmiş şəxsin və ya təqsirləndirilən şəxsin hüquqi varisinin, xüsusi ittihamçının, onların qanuni nümayəndələri və nümayəndələrinin, barəsində cinayət-hüquqi tədbirlərin tətbiq edilməsi üzrə icraat aparılan hüquqi şəxsin nümayəndəsinin, şahidin, ekspertin, mütəxəssisin, tərcüməçinin və s. hüquq və vəzifələrindən CPM-in müvafiq olaraq 90-cı, 91-ci, 89-cu, 93-cü, 87-ci, 106-cı, 106-1-ci, 88-ci, 101-ci, 102-103-cü, 95-ci, 97-ci, 96-cı və 99-cu maddələrində bəhs olunur. Qanunvericiliyin tələblərinə əsasən videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilən prosessual hərəkətlərdə iştirak edən şəxslərə CPM ilə nəzərdə tutulmuş hüquqlardan istifadə etmək və vəzifələri yerinə yetirmək üçün müvafiq şərait yaradılmalıdır. Başqa sözlə videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməsi qeyd edilən proses iştirakçılarının hüquqlarından istifadə etməsinə və vəzifələrini yerinə yetirməsinə maneçilik yaratmamalıdır.

Həmin məsələlərlə bağlı CPM-in 51-2.4-cü maddəsində göstərilir ki, “Videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilən prosessual hərəkətlərdə iştirak edən şəxslərə CPM ilə nəzərdə tutulmuş hüquqlardan istifadə etmək və vəzifələri yerinə yetirmək üçün müvafiq şərait yaradılmalıdır.

8. Prosessual hərəkətlər videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirildikdə hansı şərtlər təmin edilməlidir?

CPM-in 51-2.7-ci maddəsinə əsasən prosessual hərəkətlər videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirildikdə cinayət mühakimə icraatının aşkarlığı və digər əsas prinsip və şərtlərinə riayət edilməsi təmin edilməlidir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının “hakimlərin müstəqilliyi, ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsinin əsas prinsipləri və şərtləri”ndən bəhs edən 127-ci maddəsinə əsasən “ədalət mühakiməsi vətəndaşların qanun və məhkəmə qarşısında bərabərliyi əsasında həyata keçirilir. Bütün məhkəmələrdə işlərin icraatı açıq aparılır. İşə qapalı iclasda baxılmasına yalnız o halda icazə verilir ki, məhkəmə açıq icraatın dövlət, peşə və kommersiya sirrinin açılmasına səbəb olacağını güman edir, ya da vətəndaşların şəxsi və ya ailə həyatının məxfiliyini qorumaq zərurətinin mövcudluğunu müəyyən edir. Qanunda nəzərdə tutulmuş hallar istisna olmaqla, cinayət işlərinin qiyabi məhkəmə icraatına yol verilmir. Məhkəmə icraatı çəkişmə prinsipi əsasında həyata keçirilir. Məhkəmə icraatının istənilən mərhələsində hər kəsin müdafiə hüququ təmin olunur. Ədalət mühakiməsi təqsirsizlik prezumpsiyasına əsaslanır.

Azərbaycan Respublikasında məhkəmə icraatı Azərbaycan Respublikasının dövlət dilində və ya müvafiq yerin əhalisinin çoxluq təşkil edən hissəsinin dilində aparılır. İşin iştirakçısı olub məhkəmə icraatının aparıldığı dili bilməyən şəxslərin işin materialları ilə tam tanış olmaq, məhkəmədə tərcüməçi vasitəsi ilə iştirak etmək və məhkəmədə ana dilində çıxış etmək hüququ təmin edilir”.

CPM-in “cinayət mühakimə icraatının əsas prinsipləri və şərtlərinin təyinatı”ndan bəhs edən 9-cu maddəsinə əsasən Məcəllənin 10 və 36-cı maddələrində göstərilmiş cinayət mühakimə icraatının əsas prinsipləri və şərtləri: cinayət təqibinin həyata keçirilməsinin əsasını təşkil edən qaydaları müəyyən edir, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının qanunsuz məhdudlaşdırılması hallarından onun müdafiəsini təmin edir və hər bir cinayət təqibinin qanuniliyini və əsaslılığını müəyyən edir (maddə 9.1).

Qeyd edilənlərlə yanaşı, prosessual qanunvericilik tələb edir ki, cinayət mühakimə icraatı videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirildikdə texniki vasitələr səsin və görüntünün keyfiyyətini və real vaxt rejimində məhkəmə iclas zalına ötürülməsi təmin edilsin.

Bununla yanaşı, məhkəmə tərəfindən informasiya təhlükəsizliyi də təmin olunmalıdır.

Həmin məsələlərlə bağlı CPM-in 51-2.7-ci maddəsində qeyd edilir ki, “prosessual hərəkətlər videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirildikdə tətbiq edilən texniki vasitələr səsin və görüntünün keyfiyyətini və real vaxt rejimində ötürülməsini, cinayət mühakimə icraatının aşkarlığı və digər əsas prinsip və şərtlərinə riayət edilməsini, habelə informasiya təhlükəsizliyini təmin etməlidir.”

Məlumat üçün bildirik ki, prosessual hərəkətlər videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə keçirildikdə, tətbiq edilən texniki vasitələrin səsinin və görüntünün keyfiyyətini, real vaxt rejimində məhkəmə iclas zalına ötürülməsinin təmin edilməsində, icraatın aşkarlığı və digər əsas prinsip və şərtlərinə riayət edilməsində, habelə informasiya təhlükəsizliyini təmin etməsində cinayət, mülki və inzibati prosessual məcəllələrin tələbləri arasında da heç bir ziddiyyət yoxdur. Əksinə həmin məsələlərin həllində oxşarlıq və eyni şərtlər mövcuddur. Məsələn, Azərbaycan Respublikası Mülki Prosessual Məcəlləsinin “mülki məhkəmə icraatının videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilməsi”ndən bəhs edən 10-2-ci maddəsinə əsasən “məhkəmə icraatı videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə keçirildikdə tətbiq edilən texniki vasitələr səsin və görüntünün keyfiyyətini və real vaxt rejimində məhkəmə iclas zalına ötürülməsini, icraatın aşkarlığı və digər əsas prinsip və şərtlərinə riayət edilməsini, habelə informasiya təhlükəsizliyini təmin etməlidir (maddə 10-2.3.).

Bundan əlavə, Azərbaycan Respublikası İnzibati Prosessual Məcəlləsinin “İnzibati məhkəmə icraatının videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilməsi”ndən bəhs edən 9-2-ci maddəsində də qeyd edilir ki, məhkəmə icraatı videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə keçirildikdə tətbiq edilən texniki vasitələr səsin və görüntünün keyfiyyətini, real vaxt rejimində məhkəmə iclas zalına ötürülməsini, icraatın aşkarlığı və digər əsas prinsip və şərtlərinə riayət edilməsini, habelə informasiya təhlükəsizliyini təmin etməlidir (maddə 9-2.3).

9. Videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilən prosessual hərəkətlərin videoyazısı aparılmalıdır? Protokol nəyə uyğun olaraq tərtib edilməli və videoyazı hansı formada işə əlavə edilməlidir? Məhkəmə iclasının protokolu ilə audioyazısı arasında ziddiyyət olduğu halda, onların hansına üstünlük verilməlidir?

CPM-in “cinayət təqibi üzrə aparılan prosessual hərəkətlərin gedişinin və nəticələrinin protokollaşdırılmasının məcburiliyi”ndən bəhs edən 51.7-ci maddəsinə əsasən, “cinayət təqibi üzrə aparılan prosessual hərəkətlərin gedişi və nəticələri protokol və digər yazılı sənədlərdə, habelə tərkib hissəsi kimi onlara əlavə olunan fotoqrafik neqativlərdə, fotosəkillərdə, diapozitivlərdə, audio yazılarda, fonogramlarda, video və kino çəkiliş lentlərində, planlarda, sxemlərdə, izlərin surətlərində və basmalarda, rəsmlərdə, elektron və digər məlumat daşıyıcılarında əks olunmalıdır (maddə 51.1).

Məhkəmə iclasında sədrlik edən iclasların fasiləsiz audioyazısının aparılmasını təmin edir, cinayət prosesinin tərəflərini və cinayət prosesində iştirak edən digər şəxsləri audioyazının aparılması barədə xəbərdar edir. Məhkəmə iclasının protokolu məhkəmə iclasının audioyazısına uyğun tərtib edilir və audioyazı barədə məlumat məhkəmə iclasının protokolunda göstərilməklə elektron və ya digər məlumat daşıyıcılarında ona əlavə olunur. Məhkəmə iclasının protokolu və audioyazısı arasında ziddiyyət olduğu halda, məhkəmə iclasının audioyazısına üstünlük verilir (maddə 51.6-1).

Məhkəmə iclasının protokolu məhkəmə iclasında sədrlik edən və məhkəmə iclasının katibi tərəfindən məhkəmə iclası qurtardıqdan sonra 3 (üç) gün müddətində imzalanır. Bundan sonra məhkəmə tərəfindən onunla tanış olmaq hüququ olan şəxslərə 3 (üç) gün müddətində protokolla və ona əlavə edilmiş audioyazı ilə tanış olmaq imkanı yaradılır. Həmin şəxslər protokola dair yazılı qeydlərini verdiyi halda, məhkəmə iclasında sədrlik edən qeydlərə baxaraq onlarla razılaşdıqda öz imzası ilə qeydləri təsdiq edir, razılaşmadıqda isə bu barədə müvafiq qərar qəbul edir.”

2020-ci il 25 iyun tarixli Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə CPM-ə yeni məzmununda 51-2-ci (cinayət mühakimə icraatının videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilməsi) maddə əlavə olunduqdan sonra isə protokol və digər məsələlər ilə bağlı tələblər daha da genişləndi. Yeni tələblərə əsasən videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilən məhkəmə iclaslarının və prosessual hərəkətlərin videoyazısı aparılmalı, videoyazıya uyğun olaraq protokol tərtib edilməli və videoyazı elektron daşıyıcıda işə əlavə edilməlidir.

Həmin məsələlərlə bağlı CPM-in 51-2.8-ci maddəsində də qeyd edilir ki, “videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilən prosessual hərəkətlərin videoyazısı aparılmalı, prosessual hərəkətlərin nəticəsinə dair videoyazıya uyğun olaraq protokol tərtib edilməli və videoyazı elektron daşıyıcıda cinayət işinə əlavə edilməlidir.”

Məlumat üçün bildirək ki, bu məsələlər, o cümlədən prosessual hərəkətlərin videoyazısının aparılması, prosessual hərəkətlərin nəticəsinə dair videoyazıya uyğun olaraq protokol tərtib edilməsi və videoyazının elektron daşıyıcıda cinayət işinə əlavə edilməsi mülki və inzibati prosessual qanunvericilik aktlarında da eyni (oxşar) qaydada həll olunmuşdur.

Belə ki, Azərbaycan Respublikası Mülki Prosessual Məcəlləsinin “mülki məhkəmə icraatının videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilməsi”ndən bəhs edən 10-2-ci maddəsinə əsasən “videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilən məhkəmə iclaslarının və prosessual hərəkətlərin videoyazısı aparılmalı, videoyazıya uyğun olaraq protokol tərtib edilməli və videoyazı elektron daşıyıcıda işə əlavə edilməlidir” (maddə 10-2.4).

Bundan əlavə, Azərbaycan Respublikası İnzibati Prosessual Məcəlləsinin “inzibati məhkəmə icraatının videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilməsi”ndən bəhs edən 9-2-ci maddəsində də qeyd edilir ki, “videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilən məhkəmə iclaslarının və prosessual hərəkətlərin videoyazısı aparılmalı, videoyazıya uyğun olaraq protokol tərtib edilməli və videoyazı elektron daşıyıcıda işə əlavə edilməlidir” (maddə 9-2.4).

10. Videokonfrans əlaqəsinin yaradılması zamanı müdafiəçinin və ya nümayəndənin olacağı yeri kim müəyyən edir?

CPM-in 51-2.1-ci maddəsində göstərilir ki, cinayət mühakimə icraatında prosesual hərəkətlər şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs, mülki iddiaçı, mülki cavabdeh, zərər çəkmiş şəxs, zərər çəkmiş şəxsin və ya təqsirləndirilən şəxsin hüquqi varisi, xüsusi ittihamçı, onların qanuni nümayəndələri və nümayəndələri, barəsində cinayət-hüquqi tədbirlərin tətbiq edilməsi üzrə icraat aparılan hüquqi şəxsin nümayəndəsi, şahid, ekspert, mütəxəssis, tərcüməçi, yaxud məhkumun bilavasitə iştirakı olmadan videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilə bilər.

Qeyd edilən şəxslərin sırasında dövlət ittihamçısı nəzərdə tutulmamışdır. Əksinə dövlət ittihamçısının bilavasitə iştirakı olmadan prosesual hərəkətlərin aparılması CPM-in digər maddələrində qadağan edilmişdir. Belə ki, CPM-in “dövlət ittihamçısının məhkəmə baxışında iştirakı və onun gəlməməsinin nəticələri”ndən bəhs edən 314-cü maddəsində qeyd edilir ki, “dövlət ittihamçısı ictimai və ya ictimai-xüsusi ittiham üzrə məhkəmə baxışı zamanı bütün məhkəmə iclaslarında iştirak edərək məhkəmədə irəli sürülmüş ittihamı müdafiə etmək üçün Məcəllənin 84.6 və 84.7-ci maddələri ilə nəzərdə tutulmuş hüquqlardan istifadə edir və vəzifələrini yerinə yetirir (maddə 314.1).

Dövlət ittihamçısının ictimai və ya ictimai-xüsusi ittiham üzrə məhkəmə baxışı zamanı üzrlü səbəblərə görə məhkəmə iclasına gəlməsi mümkün olmadıqda, o məhkəmə iclası başlananadək bu barədə məhkəməyə məlumat verməlidir. Dövlət ittihamçısı üzrlü səbəblərə görə məhkəmə iclasına gəlmədikdə və onu başqa dövlət ittihamçısı ilə əvəz etmək mümkün olmadıqda, məhkəmə baxışı təxirə salınır və başqa vaxta keçirilir. İşə yeni cəlb edilmiş dövlət ittihamçısına məhkəmədə ittihamın müdafiəsinə hazırlaşması üçün vaxt verilir “(maddə 314.3).

CPM-in “müdafiəçinin məhkəmə baxışında iştirakı və onun gəlməməsinin nəticələri”ndən bəhs edən 312-ci maddəsinə əsasən isə “müdafiəçi təqsirləndirilən şəxsin ərizəsinə (vəsətətinə) əsasən və ya Məcəllənin 92.3.2 və 92.3.13-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş hallarda məhkəmə baxışı zamanı məhkəmənin bütün iclaslarında iştirak edərək CPM-in 92.9 və 92.11-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş hüquqlardan istifadə edir və vəzifələrini yerinə yetirir (maddə 312.1). Üzrlü səbəblərə görə məhkəmə iclasına gəlməmiş müdafiəçi məhkəmə iclası başlananadək bu barədə məhkəməyə məlumat verməlidir. Müdafiəçi üzrlü səbəblərə görə məhkəmə iclasına gəlmədikdə, məhkəmə baxışı təxirə salınır və məhkəmə iclası başqa vaxta keçirilir (maddə 312.3) və s. baxışı zamanı məhkəmənin bütün iclaslarında iştirak edərək CPM-in 92.9 və 92.11-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş hüquqlardan istifadə edir və vəzifələrini yerinə yetirir (bax: maddə 312.1). Üzrlü səbəblərə görə məhkəmə iclasına gəlməmiş müdafiəçi məhkəmə iclası başlananadək bu barədə məhkəməyə məlumat verməlidir. Müdafiəçi üzrlü səbəblərə görə məhkəmə iclasına gəlmədikdə, məhkəmə baxışı təxirə salınır və məhkəmə iclası başqa vaxta keçirilir (maddə 312.3) və s.

Buna baxmayaraq müdafiəçi və ya nümayəndə cinayət mühakimə icraatında bilavasitə iştirak etmədən videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edə bilərlər. Bu zaman müdafiəçi və ya nümayəndənin olacağı yer təmsil olunan şəxsin seçiminə əsasən müəyyən edilir.

Qeyd edilən məsələ ilə bağlı CPM-in 51-2.9-cü maddəsində göstərilir ki, “prosesual hərəkətlər Məcəllənin 51-2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş qaydada həyata keçirildikdə müdafiəçi və ya nümayəndənin videokonfrans əlaqəsinin yaradılması zamanı olacağı yer təmsil olunan şəxsin seçiminə əsasən müəyyən edilir.”

11. Məhkəmə prosesual hərəkətin videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilməsi barədə qərarın icrasının təşkil edilməsini kimə həvalə edir?

Cinayət prosesual qanunvericiliyinin tələblərinə əsasən, məhkəmə prosesual hərəkətin videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilməsi barədə çıxardığı qərarın icrasını təmin etməlidir. Bunun üçün məhkəmənin qərarı əsasında prosesual hərəkətlər

edilməsində bilavasitə iştirak etməyən (icazə verilmiş) şəxsin videokonfrans əlaqə sistemində qoşulması təmin edilməlidir.

Bir çox hallarda şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs həbsdə, azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum olmuş şəxslər cəzaçəkmə yerlərində, hərbi qulluqçular isə hərbi hissələrdə olurlar. Belə vəziyyətlərdə həmin şəxslərin videokonfrans əlaqə sistemində qoşulması məhkəmənin əsaslandırılmış qərarı ilə azadlıqdan məhrum etmə və ya həbs yerlərində saxlanılan şəxs barəsində həbs və ya cəzaçəkmə yerinin müdiriyyətinə, hərbi qulluqçu barəsində isə komandanlığa həvalə edilir.

Bəzi hallarda isə obyektiv, üzrlü səbəblərlə əlaqədar prosesin iştirakçıları, o cümlədən mülki iddiaçı, mülki cavabdeh, zərər çəkmiş şəxs, hüquqi varis, xüsusi ittihamçı, qanuni nümayəndə, nümayəndə, şahid, ekspert, mütəxəssis və ya tərcüməçi məhkəmə baxışında bilavasitə iştirak edə bilmirlər. Onların olduğu yerlərdə bəzən məhkəmənin yurisdiksiyasından kənar olurlar. İşə baxan məhkəmə isə həmin şəxslərin bilavasitə iştirakı olmadan prosessual hərəkətlərin videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilməsi barədə qərar qəbul etmiş olur.

Belə vəziyyətlərdə qeyd edilən şəxslərin vaxtında videokonfrans əlaqə sistemində qoşulmaqlarının təmin edilməsi bu şəxslərin olduqları yer üzrə müvafiq məhkəmənin aparatına (məhkəmə sədri vasitəsi ilə) tapşırılır. Azadlıqdan məhrum etmə və ya həbs yerlərində saxlanılan şəxs barəsində həmin məsələnin icrası həbs və ya cəzaçəkmə yerinin müdiriyyətinə, hərbi qulluqçu barəsində isə komandanlığa həvalə edilir.

Prosessual hərəkətin videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə icrasının təşkili həvalə edilmiş məhkəmə, həbs yerinin, cəzaçəkmə yerinin və ya hərbi komandanlığın əməkdaşları prosesdə bilavasitə deyil, videokonfrans əlaqə vasitəsilə iştirakı nəzərdə tutulan şəxsi (şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs, mülki iddiaçı, mülki cavabdeh, zərər çəkmiş şəxs, zərər çəkmiş şəxsin və ya təqsirləndirilən şəxsin hüquqi varisi, xüsusi ittihamçı, onların qanuni nümayəndələri və nümayəndələri, barəsində cinayət-hüquqi tədbirlərin tətbiq edilməsi üzrə icraat aparılan hüquqi şəxsin nümayəndəsi, şahid, ekspert, mütəxəssis, tərcüməçi, yaxud məhkumu) əvvəlcədən yanına çağırır və ya onun olduğu yerə gəlirlər. Daha sonra məhkəmənin qərarında göstərilmiş şəxsin şəxsiyyətini müəyyən edirlər. Bununla yanaşı, videokonfrans əlaqə sistemini yaradan texniki vasitənin işini təmin edir və bu hərəkətləri protokollaşdırırlar.

Cinayət prosesi iştirakçısının Azərbaycan Respublikasının hüdudlarından kənar olması səbəbindən onun videokonfrans əlaqə sistemi vasitəsilə dindirilməsi zərurəti yarandıqda isə bu haqda müvafiq olaraq müstətiqin, ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurorun və ya məhkəmənin qəbul etdiyi qərar icra olunması üçün hüquqi yardımın göstərilməsi qaydasında xarici dövlətin müvafiq dövlət qurumuna göndərilir.

Qeyd edilən məsələlərlə bağlı CPM-in 51-2-ci maddəsində göstərilir ki, məhkəmə prosessual hərəkətin videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilməsi barədə qərarın icrasının təşkil edilməsini Məcəllənin 51-2.1-ci maddəsində göstərilən şəxsin olduğu yer üzrə müvafiq məhkəmə sədrinin vasitəsi ilə həmin məhkəmənin aparatına, azadlıqdan məhrum etmə və ya həbs yerlərində saxlanılan şəxs barəsində həbs və ya cəzaçəkmə yerinin müdiriyyətinə, hərbi qulluqçu barəsində isə komandanlığa həvalə edilir (maddə 51-2.10).

Prosessual hərəkətin videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə icrasının təşkili həvalə edildiyi şəxs CPM-in 51-2.1-ci maddəsində göstərilən şəxsi Məcəllə ilə müəyyən edilmiş qaydada yanına çağırır və ya onun olduğu yerə gəlir. Daha sonra Məcəllənin 51-2.1-ci maddəsində göstərilən şəxsin şəxsiyyətini müəyyən edir, videokonfrans əlaqə sistemini yaradan texniki vasitənin işini təmin edir, bu hərəkətləri protokollaşdırır” (maddə 51-2.12).

Cinayət prosesi iştirakçısının Azərbaycan Respublikasının hüdudlarından kənar olması səbəbindən onun videokonfrans əlaqə sistemi vasitəsilə dindirilməsi zərurəti yarandıqda, bu haqda müvafiq olaraq müstətiqin, ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurorun və ya məhkəmənin qəbul etdiyi qərar icra olunması üçün hüquqi yardımın göstərilməsi qaydasında xarici dövlətin müvafiq dövlət qurumuna göndərilir (maddə 51-2.13).

12. İbtidai araşdırma zamanı dindirmənin videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə keçirilməsi barədə kim vəsatət verə bilər? İbtidai araşdırma zamanı şəxsin videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə dindirilməsi kimin qərarı ilə həyata keçirilir? Videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə dindirilmiş şəxs təkrarən bilavasitə dindirilə bilərmi?

Cinayət-prosessual qanunvericiliyin tələblərinə əsasən, ibtidai araşdırma zamanı CPM-in 51-2.1-ci maddəsində göstərilən şəxslər, yəni şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs, mülki iddiaçı, mülki cavabdeh, zərər çəkmiş şəxs, zərər çəkmiş şəxsin və ya təqsirləndirilən şəxsin hüquqi varisi, xüsusi ittihamçı, onların qanuni nümayəndələri və nümayəndələri, barəsində cinayət-hüquqi tədbirlərin tətbiq edilməsi üzrə icraat aparılan hüquqi şəxsin nümayəndəsi, şahid, ekspert, mütəxəssis, tərcüməçi, yaxud məhkum dindirmənin videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə keçirilməsi barədə vəsatət verə bilər. Həmin şəxslərin videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə dindirilməsi müstəntiqin və ya ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurorun əsaslandırılmış qərarı ilə həyata keçirilir.

Bu qərarı qəbul etmiş müstəntiq və ya ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror dindirmənin videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilməsi barədə qərarın icrasının təşkil edilməsini qərarda göstərilən şəxsin olduğu yer üzrə müstəntiqə və ya təhqiqat orqanının əməkdaşına, azadlıqdan məhrum etmə və ya həbs yerlərində saxlanılan şəxs barəsində həbs və ya cəzaçəkmə yerinin müdiriyyətinə, hərbi qulluqçu barəsində isə komandanlığa həvalə edir.

Videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə dindirilmiş şəxs cinayət prosesi tərəflərinin vəsatəti ilə təkrarən bilavasitə dindirilə bilər. Qeyd olunan məsələlərlə bağlı CPM-in 51-2-ci maddəsində göstərilir:

“İbtidai araşdırma zamanı CPM-in 51-2.1-ci maddəsində göstərilən şəxslərin videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə dindirilməsi müstəntiqin və ya ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurorun əsaslandırılmış qərarı ilə həyata keçirilir. Bu Məcəllənin 51-2.1-ci maddəsində göstərilən şəxslər dindirmənin videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə keçirilməsi barədə vəsatət verə bilər. Videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə dindirilmiş şəxs cinayət prosesi tərəflərinin vəsatəti ilə təkrarən bilavasitə dindirilə bilər.” (maddə 51-2.4).

“Məcəllənin 51-2.4-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş qərarı qəbul etmiş müstəntiq və ya ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror dindirmənin videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilməsi barədə qərarın icrasının təşkil edilməsini CPM-in 51-2.1-ci maddəsində göstərilən şəxsin olduğu yer üzrə müstəntiqə və ya təhqiqat orqanının əməkdaşına, azadlıqdan məhrum etmə və ya həbs yerlərində saxlanılan şəxs barəsində həbs və ya cəzaçəkmə yerinin müdiriyyətinə, hərbi qulluqçu barəsində isə komandanlığa həvalə edir (maddə 51-2.11).

15. CPM-ə 51-2-ci (cinayət mühakimə icraatının videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilməsi) maddəsinin əlavə edilməsi cinayət məhkəmə icraatı üzrə kargüzarlıq qaydalarına təsir etmişdirmi?

2020-ci il 25 iyun tarixli Qanun ilə CPM-ə 51-2-ci (cinayət mühakimə icraatının videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilməsi) maddənin əlavə edilməsi öz növbəsində cinayət məhkəmə icraatı üzrə kargüzarlıq hərəkətlərinin və qaydalarının daha da təkmilləşdirilməsinə təsir etmişdi. Yeni cinayət mühakimə icraatı üzrə yeni kargüzarlıq hərəkətlərinin yaranmasına, Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi Kollegiyasının 2011-ci il 29 noyabr tarixli 3-N nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasının məhkəmələrində kargüzarlığın aparılmasına dair Təlimat”a yeni müddəaların, o cümlədən: 186-1, 186-2 və 186-3-cü bəndlərin əlavə edilməsinə səbəb oldu. Həmin bəndlərdə qeyd edilir ki:

- Birinci instansiya məhkəməsində prosessual hərəkətlər CPM-in 51-2.1-ci maddəsinə uyğun olaraq videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirildikdə kargüzarlıq xidməti tətbiq edilən texniki vasitələrdə səs və görüntünün keyfiyyətini və real vaxt rejimində ötürülməsini, cinayət məhkəmə icraatının aşkarlığı və digər əsas prinsip və şərtlərinə riayət edilməsini, habelə

informasiya təhlükəsizliyini təmin etməlidir (T, bənd 186-1);

- Videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirilən prosessual hərəkətlərin videoyazısı aparılmalı, prosessual hərəkətlərin nəticəsinə dair videoyazıya uyğun olaraq protokol tərtib edilməli və videoyazı elektron daşıyıcıda cinayət işinə əlavə edilməlidir (T, bənd 186-2);

- Məhkəmə iclasında sədrlik edən iclasların fasiləsiz audioyazısının aparılmasını təmin edir, cinayət prosesinin tərəflərini və cinayət prosesində iştirak edən digər şəxsləri audioyazının aparılması barədə xəbərdar edir. Məhkəmə iclasının protokolu məhkəmə iclasının audioyazısına uyğun tərtib edilir və audioyazı barədə məlumat məhkəmə iclasının protokolunda göstərilməklə elektron və ya digər məlumat daşıyıcılarında ona əlavə olunur. Məhkəmə iclasının protokolu və audioyazısı arasında ziddiyyət olduğu halda, məhkəmə iclasının audioyazısına üstünlük verilir (T, 186-3-cü bənd).

Qanunvericilik prosessual hərəkətlərin videokonfrans əlaqə sistemi vasitəsilə həyata keçirilməsini nəzərdə tutur. Artıq qeyd etmişik ki, əsasən dindirmə zamanı istifadə olunur. Proses iştirakçılarının həyatı və sağlamlığı üçün real təhdidlər olduqda onların təhlükəsizliyinin təmin edilməsi, habelə onlara kənar təsirlərin qarşısının alınması zərurəti yarandıqda; səhhətinin vəziyyəti, yaxud şübhəli, təqsirləndirilən şəxs və ya məhkum istisna olmaqla bu Məcəllənin 51-2.1-ci maddəsində göstərilən başqa şəxslərlə bağlı digər üzrlü səbəblər onların müvafiq icraatda bilavasitə iştirakını qeyri-mümkün etdikdə; yetkinlik yaşına çatmayan şəxsin mənafeyinin qorunması zərurəti yarandıqda; təbii və ya texnogen qəzalar, epidemiya, fəvqəladə vəziyyət və ya qarşısızalmaz qüvvənin təsiri nəticəsində bu Məcəllənin 51-2.1-ci maddəsində göstərilən şəxslər müvafiq icraatda bilavasitə iştirak edə bilmədikdə keçirilir. Bundan əlavə, digər üzrlü səbəblər (xarici ölkədə, ezamiyyətdə, toyda, yaxın qohumunun yas mərasimlərində olması və s.) də mümkündür.

Videokonfrans əlaqəsi hazırda cinayət prosesinin bütün mərhələlərini əhatə etmir. Qanunvericilik konkret prosessual hərəkətin, məsələn, dindirmənin həyata keçirilməsində iştirakı nəzərdə tutur. Bu prosessual hərəkətin icrası başa çatdıqdan sonra söhbət məhkəmə baxışı mərhələsindən gedirsə, həmin şəxsin, məsələn, şahidin dindirildikdən sonra, məhkəmə zalında qalmasına icazə verilir. Deməli, zəruri hallarda onun videokonfrans əlaqə rabitəsindən istifadəsi prosessual hərəkətin icrası başa çatdıqdan sonra da davam etməlidir. Belə ki, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi Krasinki Çexiyaya qarşı işində göstərir ki, "Ümumi qayda olaraq, Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndi və 3-cü bəndinin d yarım bəndləri tələb edir ki, təqsirləndirilən şəxsə şahid ifadə verərkən və ya daha gec mərhələdə məhkəmə iclasında ona etiraz etmək və onu dindirmək üçün müvafiq və lazımi imkan verilsin" [15, §75].

Videokonfrans vasitəsilə keçirilən məhkəmə iclasında təqsirləndirilən şəxsin və onun müdafiəçisinin, şahidin və ya (zərərçəkənin) və vəkilinin danışığının məxfiliyinin təmin edilməsi məsələsi diqqəti cəlb edir. CPM-in 92.9.2-ci maddəsinə əsasən söhbətlərin sayı və müddəti məhdudlaşdırılmadan müdafiə etdiyi şəxslə təklidə görüşmək və konfidensial ünsiyyət saxlamaq hüququ vardır. Rusiya Federasiyasının Ali Məhkəməsinin Plenumunun Qərarında qeyd olunur ki, təqsirləndirilən şəxsə onun yanında deyil, məhkəmə zalında olan müdafiəçisi ilə məhkəmə iclasının digər iştirakçılarının iştirakı olmadan ünsiyyətdə olmaq hüququ izah edilməli və təmin edilməlidir. Bu vəziyyətlə bağlı müəlliflər bir neçə ünsiyyət variantını təklif edirlər. Qayvoronskaya hesab edir ki, "məhkəmə kollegiyasının və digər şəxslərin məhkəmə zalından çıxarılması və həmin şəxslərin videokonfrans vasitəsilə çıxışına icazə verilməsi ilə məxfiliyi təmin etmək olar" [11, s.102]. Semenov isə qeyd edir ki, "məhkəmədə fasilə elan edilməli, müdafiəçi isə mövqeyini təqsirləndirilən şəxslə telefonla razılaşdırmaq üçün xüsusi otağa getməlidir" təklif edir [14, s.27]. Bu məsələlər prosessual xarakterli məsələlərdir və mütləq qanunvericilik qaydasında həll edilməlidir.

"Cinayət prosesində iştirak edən şəxslərin dövlət müdafiəsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu müdafiə olunan şəxslər, o cümlədən zərər çəkmiş barəsində tətbiq edilən təhlükəsizlik tədbirlərini müəyyən edir. Lakin söhbət zərər çəkmiş şəxsin təhlükəsizliyindən deyil, psixoloji vəziyyətindən gedirsə, təqsirləndirilən şəxslə qarşılaşmaq istəməməsi, belə görüşlərin onda əlavə stress vəziyyəti yaratması da videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməsinin əsaslarına daxil edilməlidir.

Videokonfrans əlaqəsinin texniki imkanları da dəqiqləşdirməni tələb edir. Azərbaycan Respublikasında videokonfrans əlaqədən istifadə edilməsinin texniki məsələlərini təmin edən mexanizmin tənzimlənməsinə ehtiyac var. Videokonfransdan texniki istifadə qaydaları Qazaxıstan Respublikası Ali Məhkəməsi yanında Məhkəmələrin fəaliyyətinin təmin edilməsi üzrə Departamentin rəhbərinin əmri ilə təsdiq edilmiş "Videokonfransdan texniki istifadə qaydaları" və Rusiya Federasiyası Ali Məhkəməsi yanında Məhkəmə Departamentinin baş direktoru tərəfindən təsdiq edilmiş "Ümumi yurisdiksiyalı federal məhkəmələrdə videokonfrans rabitə əlaqəsinin tətbiq edilməsi haqqında" Reqlamentlə nəzərdə tutulmuşdur.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. URL: <https://e-qanun.az/framework/897>
2. Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsi. URL: <https://e-qanun.az/framework/46950>
- 3). Azərbaycan Respublikasının Mülki Prosesual Məcəlləsi. URL: <https://e-qanun.az/framework/46945>
4. Azərbaycan Respublikasının İnzibati Prosesual Məcəlləsi. URL: <https://e-qanun.az/framework/46956>
5. "Azərbaycan Respublikasının məhkəmələrində kargüzarlığın aparılmasına dair Təlimat" (Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi Kollegiyasının 29 noyabr 2011-ci il tarixli 3-N nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmişdir).URL: https://frameworks.e-qanun.az/22/ha_22869.html
6. "Ekoloji təhlükəsizlik haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanunu. URL: https://frameworks.e-qanun.az/3/f_3851.html
7. "Elektron məhkəmə" informasiya sisteminin yaradılması haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, 13 fevral 2014-cü il, № 268. URL: <https://e-qanun.az/framework/26996>
8. "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu. URL: <https://e-qanun.az/framework/3933>
9. "Məhkəmə-hüquq sistemində islahatların dərinləşdirilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı, 3 aprel 2019-cu il, № 604. URL: <https://e-qanun.az/framework/41813>
- . Архипова Е.А. Применение видеоконференцсвязи в уголовном судопроизводстве России и зарубежных стран: сравнительно-правовое исследование/ Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. / – Москва, 2013 – 31 с.
11. Гайворонская Л.В. Использование видеоконференцсвязи в судопроизводстве и ее возможности в апелляции //– Москва: Библиотека криминалиста, –2014. № 6 (17), – с.97-103.
12. Правила технического применения средств видеоконференцсвязи Утверждены приказом Руководителя Департамента по обеспечению деятельности судов при Верховном Суде Республики Казахстан (аппарата Верховного Суда Республики Казахстан) от 7 июня 2018 года № 6001-18-7-6/185. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1800017124>
13. Регламент организации применения видеоконференцсвязи в федеральных судах общей юрисдикции утвержден приказом генерального директора Судебного департамента при Верховном Суде Российской Федерации от 28 декабря 2015 г. N 401, Согласован постановлением Президиума Совета судей Российской Федерации от 30 ноября 2015 г. N 479. URL: <https://mos-gorsud.ru/getGalleryImage/1bfd8fb0-dd63-476b-a151-4ade2e767dfa>
14. Семенов А.В. Использование системы видеоконференцсвязи в уголовном судопроизводстве: положительные и негативные черты / А.В. Семенов // Сибирские уголовно-процессуальные и криминалистические чтения. - 2016. - № 5 (13). - С. 25-32.

15. Case of Krasniki v. The Czech Republic (Application No. 51277/99). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=001-72590&filename=CASE%20OF%20KRASNIKI%20v.%20THE%20CZECH%20REPUBLIC.docx&logEvent=False>

Резюме

Вопросы использования системы видеоконференцсвязи в уголовном судопроизводстве

В статье анализируются процессуальные правила осуществления процессуальных действий по уголовным делам, отдельных частей судебного разбирательства с использованием системы видеоконференцсвязи без участия участников судебного разбирательства в аспекте обеспечения быстроты судопроизводства по уголовному преследованию и обеспечения прав участников процесса, а также перспективы использования системы видеоконференцсвязи в уголовном правосудии.

Summary

Issues of using videoconferencing systems in criminal proceedings

The article analyzes the procedural rules for carrying out procedural actions in criminal cases, individual parts of the trial using a videoconferencing system without the participation of participants in the trial in terms of guarantee of speedy conduct of the criminal prosecution and the rights of participants, as well as the prospects for using a videoconferencing system in criminal justice.

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 21.06.2024

Çapa qəbul tarixi: 23.08.2024